

Schin op Geul: Pronkjuweel van rust en landelijkheid in het mooie Geuldal

Na de vereniging met Valkenburg uitgroeid tot een belangrijk toeristencentrum

(Eigen redactie)

De nevel van de herfst hangt over het Geuldal. De kleuren van de bossen, de boomgaarden en de weilanden zijn verbleekt. De gordijnen voor de hotelramen werden gesloten; de laatste toeristen keerden huiswaarts. Maar ook nu nog, in deze meest ongunstige tijd van het jaar, ondanks motregen en grijze luchten, is het brede dal van de Geul tussen Valkenburg en Schin op Geul van een hartbrekende schoonheid. Het is een der mooiste plekjes van de uitgestrekte natuuroase, die ten zuiden van de spoorlijn Heerlen-Maastricht ligt en in een opeenvolging van speelse heuvels tot aan de Belgische grens reikt.

Aan de rand van het dal werd Schin op Geul gebouwd: witte boerderijen en een aantal landelijke hotelletjes en pensions, met hier en daar er tussen plekjes nieuwbouw. De wegen klimmen tegen de uitlopers van de Schaelsberg, een der hoogste heuvels van Zuid-Limburg, naar boven. Het dorp is terrasgewijs gebouwd en de kerk ligt bijna bovenaan. Alleen de spoorlijn, die halverwege de heuvelhelling werd aangelegd, steekt er nog bovenuit.

Schin op Geul is eerbiedwaardig oud. Onder de naam Schina wordt het reeds vermeld in het oudste gedenk-

boek van de Benedictijner-abdij van de Heilige Remigius te Reims, dat omstreeks 850 werd geschreven¹. De abdij bezat er landerijen, die vermoedelijk een onderdeel vormden van het uitgestrekte landgoed Meerssen, dat in 968 door een schenking van koningin Gerberga definitief in het bezit der Benedictijnen kwam. Zij bouwden er een proosdij. De schepenbank van Meerssen, het lagere bestuurs- en rechtcollege, was te Schin op Geul gevestigd en de proost, die er de pastoor benoemde, ontving tienden van de kerkelijke bezittingen in het dorp en was verplicht voor het onderhoud van de kerk te zorgen. Waarschijnlijk heeft Schin op Geul oorspronkelijk tot de toen zeer uitgestrekte parochie Meerssen behoord en is het daarvan reeds op een zeer vroeg tijdstip afgescheiden, om tot een afzonderlijke parochie te worden verheven. Ook het feit, dat de kerk is toegewijd aan de Heilige Mauritius en zijn gezellen vormt daarvoor een aanwijzing. Mauritius was de aanvoerder van het bekende Thebaanse legioen, dat omstreeks 300 in zijn geheel het heidendom afzwoer en tot het Christendom overging en onder keizer Maximianus Herkulus de marteldood stierf. Het legioen was in Zwitserland gelegd en de martelaren werden er na hun terechtstelling in een massagraf begraven. In het begin van de zesde eeuw werd op dit graf de abdij van St. Moritz gebouwd, waarna de verering van de H. Mauritius en zijn gezellen zich dank zij de monniken van de abdij snel over de Christenwereld verspreidde. Daarom mag men aannemen, dat de eerste kerk te Schin op Geul reeds in de loop van de zesde eeuw moet zijn gebouwd.

Moederkerk van Valkenburg

Oorspronkelijk strekte zich het gebied van de parochie Schin op Geul ook uit tot de plaats, waar aan de voet van de rots, waarop het kasteel der graven van Valkenburg stond, het stadje Valkenburg werd gesticht. In 1281 had Valkenburg reeds een kerk, welke aan de H. Nicolaas was

Stralend wit zijn de huizen...

Als een koninklijke uitkijkpost waakt de kerktoeren van Schin op Geul over het Geuldal

toegewijd. Zij stond onder de moederkerk te Schin op Geul, waarvan de pastoor óók in Valkenburg de kerkelijke diensten uitoefende. De afstand tussen beide kerken was, vooral door de slechte wegen, te groot om deze bediening behoorlijk te kunnen uitoefenen.

Daarom werd op 5 december 1281 Valkenburg kerkelijk van Schin op Geul afgescheiden en tot een zelfstandige parochie verheven. De pastoor van Schin op Geul bezat echter aanvankelijk een beslissende stem bij de benoeming van de Valkenburgse parochieherder. De volledige scheiding tussen beide parochies kwam naar de zin van de Valkenburgers niet snel genoeg tot stand. Bijna veertig jaar moest de kerk van de H. Nicolaas wachten, voordat zij haar eigen doopvont kreeg en al die tijd moesten de Valkenburgers noodgedwongen hun kinderen voor de doop naar Schin op Geul brengen. De verontwaardigde Valkenburgers protesteerden bij de bisschop van Luik, tot wiens dioceses dit gedeelte van Limburg behoorde, tegen deze vertragingstactiek en graaf Reinoud, de machtige heer van Valkenburg, zette aan dit protest kracht bij door dreigend wapengekletter. Het hielp. De bisschop van Luik, die tevens wereldlijk bestuurder van een groot gedeelte van zijn bisdom was, voelde zich bedreigd. In juni 1319 kreeg de kerk van de H. Nicolaas eindelijk haar doopvont en behoeften de Valkenburgers met hun pasgeborenen niet meer de lange weg naar Schin op Geul te gaan.

In latere jaren is de pastoor van Schin op Geul ook het benoemingsrecht van zijn confrater te Valkenburg ontnomen. In de eerste helft van de zeventiende eeuw gingen de Valkenburgers zelfs zo ver, dat zij zelf hun pastoor wilden benoemen, buiten de kerkelijke autoriteiten om. Daarbij kwamen zij echter in conflict met de bisschop van Luik, die dit benoemingsrecht nadrukkelijk voor zich op-eiste. Toen de bisschop met strenge kerkelijke strafmaatregelen dreigde, gaven de Valkenburgers zich eindelijk gewonnen.

Strucht opgeslokt

Schin op Geul is eeuwenlang een zelfstandige gemeente geweest. Het werd zelfs in 1831 nog aanzienlijk uitgebreid, toen de buurtschap Strucht, die ook een eigen gemeentebestuur had maar door de geringe grootte steeds noodlijdender werd, bij Schin op Geul werd gevoegd. Daar waren de Struchtenaren volstrekt niet over te spreken. Zij begonnen te "vreigelen" en te roddelen en het werd zo erg, dat het provinciaal bestuur hiertegen een provinciaal schrijven uitvaardigde, waarin onder meer werd gezegd: "... daarom word een ieder verzocht van niemand de zaak aangaande te verdenken of kwaad vermoeden van te hebben, maar in tegendeel van alle Eerbied aan d'Overigheden (overheid) te bewijzen..." Voorlopig bleef Strucht nog gedeeltelijk zelfstandig; blijkbaar om de gemoederen te kalmeren. De volledige en definitieve vereniging van beide gemeenten had eerst in 1879 plaats.

Inmiddels ontwikkelde Valkenburg zich meer en meer tot een toeristencentrum van landelijke betekenis. Het stadje groeide buiten de oude omwalling en omdat het grondgebied der gemeente Valkenburg toen zeer bescheiden van omvang was, ontstonden weldra moeilijkheden met de omliggende gemeenten. Schin op Geul werd daarvan het eerste slachtoffer. In 1892 kwam het provinciaal bestuur met een voorstel om de wijk St. Pieter, welke tot de bebouwde kom van Valkenburg behoorde maar deel uitmaakte van de gemeente Schin op Geul, bij Valkenburg te voegen. De inwoners van St. Pieter, dat in die tijd uit twaalf woningen, een kleine villa en het nog bestaande St. Josephgesticht bestond, riepen alarm. Zij richtten tot de gemeenteraad van Schin op Geul het dringende verzoek om zich tegen deze annexatie krachtig te verzetten.

De Schin op Geulse vaders lieten de bedreigde St. Pieteraren niet in de steek. Zij protesteerden eerst bij de "Heeren Gedeputeerde Staten van het Hertogdom Limburg" en zonden daarna een brief aan "Hare Majesteit de Koningin-Weduwe Regentes" (Koningin Emma oe-

**Schaelsberggank
eertijds een volkskermis
bij kluizenaarswoning**

Een der mooie landelijke wegen welke in Schin op Geul nog talrijk zijn

fende het regentschap uit in naam van de nog minderjarige Koningin Wilhelmina). Zij betoogden onder andere dat zij zonder St. Pieter ook financieel niet konden leven. De plaatselijke belastingen van Schin op Geul leverden in 1892 slechts 1365 gulden en 67 centen op. Het baatte niet: St. Pieter werd bij Valkenburg gevoegd!

Het werd voor Schin op Geul het begin van het einde als zelfstandige gemeente. Het belang van het toerisme maakte het steeds meer noodzakelijk, dat Valkenburg bevrijd werd uit het knellende keurslijf van de oude gemeentegrenzen. De gedachte aan de oprichting van een groot-Valkenburg kreeg vaste vormen. In oktober 1940 werd dit een feit. De gemeenten Schin op Geul, Oud-Valkenburg en Houthem werden opgeheven en bij Valkenburg gevoegd, terwijl Berg en Terblijt en Hulsberg een gedeelte van hun grondgebied aan het nieuwe Valkenburg, dat officieel de naam gemeente Valkenburg-Houthem kreeg, moesten afstaan. Op het ogenblik der annexatie, op 1 oktober 1940, telde Schin op Geul op de kop af 1692 inwoners. Het aantal inwoners van het oude Valkenburg, dat op die datum 2174 bedroeg, werd door de aanzienlijke uitbreiding der gemeente van de ene dag op de andere op 8869 gebracht. Het heeft inmiddels de 10.000 ver overschreden.

Einde als zelfstandige gemeente

Schin op Geul gaf zich niet zonder verzet gewonnen. In de raadsvergadering, waarin de kwestie van de opheffing der gemeente werd besproken, protesteerde wethouder van Liere met klem tegen de samenvoeging en het raadslid Damoiseaux viel hem bij. De laatste burgemeester van Schin op Geul, de heer Ruypers, sprak zich echter, na alle voor- en nadelen breedvoerig te hebben behandeld, "hoe ongaarne ook" voor de aansluiting bij Valkenburg uit en de bejaarde heer Laval, de populaire vroegere voorzitter van de Federatie van Zuid-Limburgse Schuttersbonden, sloot zich hierbij aan. In de overtuiging dat door deze samenvoeging "een financieel krachtig geheel zou ontstaan, wat de ingezetenen van Schin op Geul ten goede zal komen". Voor burgemeester Ruypers, die bij zijn ontslag een jaarwedge van 1915 gulden als burgemeester genoot, waar-

bij nog 1790 gulden als ontvanger kwamen, werd een wachtgeldregeling getroffen. De feiten hebben de voorstanders van de annexatie in het gelijk gesteld. Na de samenvoeging met Valkenburg, toen men financieel inderdaad meer armslag kreeg zodat ook het uiterlijk aanzien van Schin op Geul kon worden verbeterd en verfraaid, onder meer door de modernisering van het wegennet, heeft dit randgebied van groot-Valkenburg zich voorspoedig ontwikkeld. De vrees van wethouder van Liere, dat "de noden der buitenwijken wellicht vergeten zouden worden", is niet bewaarheid. Het oude Schin op Geul, dat tot vóór de tweede wereldoorlog vooral een schilderachtig landbouwdorp was, heeft zich snel ontwikkeld tot een toeristencentrum van betekenis, dat in 1958 reeds 5058 logeergasten onderdak verschaftte, om nog niet te spreken over de trekkers en kampeerders, die in deze paradijselijke omgeving hun vakantie doorbrachten.

Kluizenaars

Op de Schaelsberg – honderd meter hoog en bebost en door de rotspartijen op de flanken ook uiterlijk een heuvelse berg – staat de meest bekende kluis van Nederland. In vroeger eeuwen hebben in Limburg vele kluizenaars gewoond, maar dank zij de duizenden toeristen, die jaarlijks de mooie wandel-met-klimtocht naar de kluis op de Schaelsberg maken, kreeg deze een landelijke vermaardheid. Het gebouwtje met kapel en kluizenaarswoning onder één dak, ligt bijzonder schilderachtig temidden van eeuwenoude bomen en is in al zijn eenvoud gaaf van architectuur. De kluis, die tot de parochie Schin op Geul behoort, werd in 1688 gebouwd door de graven Hoen van Carthils, die op kasteel Schaloen – een der drie oude, uitstekend bewaard gebleven kastelen, die in het Geuldal tussen Valkenburg en Schin op Geul zijn gelegen – woonden. De eerste kluizenaar, die er zich op 27 april 1688 vestigde, was een zekere Laurens Ploem of Plüm. Hij stierf in 1706 en werd in de kapel van de kluis vóór het hoofdaltaar begraven. Na hem is de kluis vrijwel doorlopend bewoond geweest tot 1928.

De meest bekende onder de kluizenaars van de Schaelsberg was Hendrik Weerts, geboren te Berg en Terblijt, die van 1871 tot 1899 in de kluis verbleef. Hij was een bijzonder vroom man en de eenvoud zelf. Voordat hij naar de Schaelsberg kwam, had hij als zouaaf in het pauselijk leger dat de Kerkelijke Staat verdedigde gediend en een pelgrimstocht naar het Heilig Land gemaakt. Hij had in de kluis bed noch strozak, maar sliep al die jaren recht op in een harde hou-

De kluis op de Schaelsberg

Vanaf de heuvelrug achter het stationsemplacement van Schin op Geul heeft men een onvergetelijk uitzicht en kijkt men tientallen kilometers ver over het wijde dal

ten stoel. Toen hij op 62-jarige leeftijd ernstig ziek werd, brachten medelijdende inwoners van Schin op Geul hem een strozak, maar hij weigerde er gebruik van te maken en stierf in zijn stoel. Hij was een merkwaardig man, die veel las, een rustige levenswijze bezat en een aantal godsdienstige verzen heeft geschreven – volgens zijn zeggen daartoe “van boven” geïnspireerd.

Het feest van St. Antonius Abt, patroon der boeren en beschermers tegen veeziekten, dat op 17 januari valt, werd in de kluis op de Schaelsberg met luister gevierd. De kluisenaar deelde, zo vertelt pastoor Ad Welters in het boekje “Kluisenaars in Limburg”, kleine hardgebakken Sintteunis-broodjes uit waarin een T was afgedrukt, en die als gewijd brood aan het vee als bestrijdingsmiddel tegen ziekten gevoerd werden. Bovendien bezat de kluisenaar een zogenaamde St. Hubertus-sleutel, waarmee honden een brandmerk kregen, als afweermiddel tegen hondsdoelheid.

Maar vooral op de feestdag van St. Leonard, gewoonlijk de laatste zondag in juni, was het druk op de Schaelsberg. Dan werd de zogenaamde Schaelsberggank gehouden, waarbij pelgrims tot uit verre omtrek te voet naar de kluis kwamen. De pastoor van Schin op Geul droeg in de kapel de plechtige Hoogmis op. De preek werd in de open lucht, onder de hoge bomen, gehouden. De kluis was omringd door tenten en kramen en na de kerkelijke diensten begon een echte volkskermis, waarbij ook een stevig glas bier werd gedronken, zodat het meermalen is voor gekomen dat de vrome pelgrims van ’s ochtends tegen de avond hooglopende dronkemansruzies uitvochten. Deze volkskermis op de Schaelsberg heette de Sint Leonard-kermis en duurde drie dagen. Zij was tevens een jaarmarkt in het klein voor de boeren uit de omgeving, die er voor de tijd van het binnenhalen van de oogst knechten en meiden kwamen huren.

De Schaelsberggank is geleidelijk in het vergeetboekje geraakt. Nadat de kluis niet meer bewoond werd, had zij ook haar doel en betekenis verloren. Maar oude inwoners van Schin op Geul hebben nog steeds de gewoonte, om op de feestdag van St. Leonard – weer of geen weer – een wandeling naar de kluis op de Schaelsberg te ma-

ken, als een weemoedige herinnering aan de glorie dagen uit het verleden.

Harie Erven kent het verleden

In Strucht, het eertijds rebelse verlengstuk van het oude Schin op Geul, woont de ruim 70-jarige Harie Erven. Een man met een stralende vitaliteit: toen wij bij hem kwamen, was hij druk bezig houtblokken “voor de winter” stuk te zagen. Hij is een wandelend geschiedenisboek over de Schin op Geulse contreien. Hij kan zich de tijd nog goed herinneren, waarin in het dorp alle inkopen met francs of marken werden betaald en de schaarse guldens zuinig bewaard werden “voor de belasting”. Bij de koop en verkoop van vee werden francs gebruikt; bij andere aankopen marken.

Landbouw- en veeteeltprodukten, die men kwijt wilde, werden uitsluitend op de weekmarkt te Gulpen verkocht. Daar kwamen de boeren uit verre omtrek bijeen en verschenen talrijke Duitse handelaren, die er hun inkopen deden. Tot helemaal uit Heerlerheide gingen de mensen te voet naar de Gulpense markt. Heen en terug was dat een behoorlijke trippel.

Aan de spoorlijn tussen Schin op Geul en Valkenburg lag vroeger even voorbij de bekende Drie Beeldjes langs de Geul een halte. Men sprak toen over de trein nog als ... de tram! Aan deze halte stopte “de tram” op verzoek. Dit voorrecht was, volgens Erven, indertijd bedongen door de graven van Schaloen toen zij een gedeelte van hun grond voor de aanleg van de spoorlijn afstonden.

Erven heeft de tijd gekend waarin de Schaelsberggank nog opgewekt werd gevierd. Er heeft zelfs eens een draaimolen gestaan. Onder de bomen waren lange rijen houten banken en schragen geplaatst. Daar zat men dan feestelijk tot de avond bijeen.

In het gemeenschapsleven van Schin op Geul heeft Harie Erven een belangrijke rol gespeeld. Hij was een der oprichters en de grote stuwkracht van de plaatselijke toneelvereniging “Vriendschap en Vermaak”, welke later omgedoopt werd in “Kunstgenot”. Zestig jaar heeft hij toneel gespeeld; vijftig jaar was hij regisseur. De costuums voor de voorstellingen werden vroeger in Aken gehuurd.

Tussen weilanden, struikgewas en fraaie boompartijen zoekt de Geul zich een weg

De douane aan de grens was ziende blind, zodat de arme Schin op Geulers geen invoerrechten behoeften te betalen. Maar op een kwade dag was er een nieuwe ontvanger en die eiste het volle pond – 28 gulden! De vijf kopstukken van de toneelvereniging hebben al hun kermisgeld bij elkaar moeten leggen en bovendien nog van vrienden moeten lenen, om 28 gulden bijeen te brengen. Maar dat was in die tijd ook een heel kapitaal...

Achter het huis van Erven ligt het wijde Geuldal. Rust, verademing en vrede. Erven kijkt lang naar het liefelijke landschap, gespannen en geboeid, alsof hij het niet al ontelbare malen heeft gezien. "Het blijft altijd nieuw en even mooi", mompelt hij. En hij zegt stil voor zich heen het speelse dialectvers, dat de Valkenburger Pierre Visschers aan de verkwikkende schoonheid van het Geuldal heeft gewijd:

*"Ich zoat aan de Drie Beeldjes
Te raste op 'n bank,
Te loestre nao 't windsje
En nao de Geul heure zank*

*De tek en blaar ze weegde
Zich in de wind dèè zong,
En winkde adiè op 't zun'ke
Dat oes verlaote gong"*

[Integraal overgenomen uit:
Het Limburgsch Dagblad, 25 november 1959]

Voetnoot:

1. Het verhaal rondom de eerste schriftelijke vermelding is reeds lang achterhaald. De juiste gegevens zijn te vinden op de website van de Heemkundevereniging Schin op Geul (www.heemkundesjin.nl) onder het kopje "De geschiedenis van het dorp".

De oorspronkelijke krant in de huidige staat

Defecte locomotief bij Schin op Geul

SCHIN OP GEUL, 7 febr. — Dinsdagmorgen omstreeks zes uur is nabij Schin op Geul een locomotief van een goederentrein defect geraakt. Hierdoor werd een der hoofdsporen Heerlen-Maastricht geblokkeerd en moesten 2 personentreinen op dit baanvak uitvallen. Enkele andere treinen hadden ongeveer 20 minuten vertraging. De goederentrein werd later door een reserve-locomotief opgehaald. De defecte locomotief is voorlopig op een zijspoor gesleept.

[Uit: Het Limburgsch Dagblad, 8 februari 1956]

Schin op Geul.

Telefoon. — Alhier is een telefoonnet gevestigd.

[Uit: De Limburger Koerier, 6 juli 1933]

Schin op Geul.

Kinderverlamming. — Alhier werd een geval van kinderverlamming geconstateerd. Dr. Ketler nam de noodige maatregelen.

[Uit: De Limburger Koerier, 23 september 1938]

Schin-op-Geul.

Crisis-comité. — De gehouden collecte ten bate van het plaatselijk crisis-comité heeft de som van f 90 opgebracht.

[Uit: De Limburger Koerier, 13 februari 1933]

Schin-op-Geul.

Opgepast! — Zaterdagmiddag, toen de huisgenooten aan het middagmaal waren, is een ongenooide gast bij den slager S. binnengeslopen, heeft de leiding der winkelbel doorgesneden en uit de toonbanklade p.m. 12 gld. gestolen. Ofschoon aanstonds na de ontdekking de politie ervan op de hoogte werd gesteld, is het niet mogen gelukken den dief te arresteren.

Koningsvogelschieten. — Bij het jaarlijksch vogelschieten der schutterij te Strucht, had dhr. L. Smeets het geluk de laatste rest van den vogel af te schieten, waarmede hij den koningstitel 1933 behaalde.

[Uit: De Limburger Koerier, 14 juni 1933]